

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

Шинкарьов Юрій Вікторович
*завідувач кафедри правового регулювання
економіки Харківського національного
економічного університету імені Семена
Кузнеця*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах відсічі збройної агресії - держава вимушена була задіяти і задіяла складні і в тому числі правові механізми для захисту незалежності та суверенітету. Одним із елементів такого механізму – стало введення особливого правового стану, а саме - воєнного. Чинне законодавство України дає легальне визначення цього складного правового режиму у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Як можна побачити із визначення, воєнний стан передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. В кримінальному праві інститутом, змістом якого є обмеження прав та свобод особи - є кримінальне покарання. Призначення покарання виступає механізмом обрання його міри, тобто виду та обсягу.

Ідеєю даних тез є виявлення окремих елементів впливу введення воєнного стану як на інститут кримінального покарання, так і на практику його призначення.

Аналіз новел чинного Кримінального кодексу України, які відбулися з моменту введення воєнного

стану показав, що фактично ніяких ярко виражених, концептуальних і ключових змін у інституті як покарання так і призначення покарання нібито не відбулося. Спостерігалось очевидне підсилення саме кримінальної відповідальності за вчинення окремих кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною КК України чи введення нових складів кримінальних правопорушень, невідомих раніше законодавству про кримінальну відповідальність України. Але підсилення кримінальної відповідальності відбулося і шляхом появи у низці складів кримінальних правопорушень такої кваліфікуючої ознаки як: «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» - наявність цієї кваліфікуючої ознаки обумовило відповідно до принципів побудови кримінально-правової норми наявність збільшеного розміру покарання у санкції у порівнянні з основним складом кримінального правопорушення. Але, можна виявити і інші тенденції у зміні законодавства про кримінальну відповідальність. Їх декілька, при чому окремі з них є неочевидними.

Слід зазначити, що вчинення «злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» як обставина, що є обтяжуючою не тільки знайшла вираження у кваліфікованих складах кримінальних правопорушень, а й отримала своє місце у п.11 ч.1 ст. 67 КК України «Обставини, які обтяжують покарання». Можна побачити, цікавий факт – при наявності цієї обставини, як кваліфікуючої – законодавець лише зазначає, що за певне діяння,

вчинене в цьому стані – передбачена певна санкція. Далі, з огляду на її розмір – можна стверджувати, що дане правопорушення скоріше за все повинно відноситися до категорії злочинів, відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 12 КК України. Якщо ж аналізувати цю обставину в контексті ст. 67 КК України, то стає зрозумілим, що вчинення діяння під час введення воєнного стану – здатне обтяжувати покарання тільки у разі, коли воно відповідно до ст. 12 КК відноситься до злочинів. При здійсненні буквального тлумачення змісту ст. 67 КК України, можна прийти до висновку – що вчинення проступку в умовах воєнного стану обтяжуючою обставиною визнаватися не може. Таким чином вказана обставина не може обтяжувати покарання за всі види правопорушень. Така градація є цікавою і викликає запитання: невже вчинення проступку під час введення воєнного стану не має підвищеної суспільної небезпечності у порівнянні із його вчиненням без наявності цього особливого правового режиму.

На відміну від обставин, що обтяжують покарання, перелік обставин, що його пом'якшують – залишився без змін. При цьому, суд достатньо часто при призначенні покарання почав ураховувати обставини, яких немає у вказаному переліку, але які пов'язані із воєнним станом та відбиттям збройної агресії. Такими обставинами суд вважав: участь у бойових діях, наявність державних нагород та ін. Безумовно, наявність таких обставин необхідно розцінювати як таких що значно знижує суспільну небезпечність особи засуджуваного.

Ще однією новелою яка істотно вплинула на призначення покарання – стала нормативна заборона призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за вчинення правопорушень, передбачених статтями 403, 405, 407, 408, 429 КК України, що вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Таким чином законодавець значно обмежив судову дискрецію при призначенні покарання окремим категоріям осіб – військовослужбовцям зокрема. Скоріше за все це пов'язується із тим – що законодавець не вважає за можливе застосовувати абсолютно всю палітру методів індивідуалізації покарання при вчиненні таких правопорушень, оскільки їх базова суспільна небезпека не може нівелюватися навіть при наявності декількох пом'якшуючих покарання обставин і у підсумку втілитися у призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Наступна зміна, яка прямо стосується кримінального покарання – є поява нового його виду – пробаційного нагляду. Цей вид покарання по суті замінив арешт – залишивши можливість його призначення виключно військовослужбовцям.

Обумовленість такої новели особисто у мене – викликає певні сумніви. Введення нового виду покарання, що потребує механізмів реалізації, розвитку служби пробації із її відповідним кадровим забезпеченням у воєнний час викликає думки щодо своєчасності. Арешт, як покарання із достатньо дієвими каральними властивостями мав достатньо високий ефект і працював у якості короткострокової «шокової терапії», про що неодноразово заявляли дослідники. Незважаючи на відсутність арештних

домів, це покарання виконувалося достатньо вдало. Тепер же каральний ефект покарання, виходячи із обов'язків, що покладається на засуджену особу – виглядає достатньо сумнівним. При цьому цей вид покарання виходячи із його позиції в системі покарань повинен володіти достатнім рівнем суворості, оскільки займає місце між конфіскацією майна та власне арештом, який досі може застосовуватися виключно до військовослужбовців.

Аналіз практики призначення покарання за окремі групи правопорушень теж дозволяє прийти до певних висновків. Мною було досліджено значну кількість вироків, коли суд призначав покарання відповідно до угоди про визнання вини. При чому такі угоди укладалися і при вчиненні правопорушень які пов'язані саме із наявністю воєнного стану чи фактом відбиття збройної агресій. Тобто законодавець – в даному випадку не обмежив винних осіб у можливості отримати покарання в межах угоди, яке за звичай є мінімальним в межах санкції або наближеним до цього. Це за звичай не відповідає соціальному запиту, що існує у суспільстві і вимагає якомога більшої відповідальності для осіб, протиправна діяльність яких знижує обороноздатність держави під час відбиття збройної агресії.

Як висновок, можна зазначити, що незважаючи на відсутність чітко і ярко виражених змін у нормативній регламентації покарання та його призначення, що відбулись після початку збройної агресії проти України – тим не менш вони є і значно впливають на правову оцінку правопорушень, вчинених у цей складний період.

Ключові слова: кримінальне покарання, призначення покарання, воєнний стан, обтяжуючі обставини, пом'якшуючі обставини.

Костроміна Олена Георгіївна

*доцент кафедри права та публічного управління
Запорізького інституту економіки та
інформаційних технологій*

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ
ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ
ЗЛОЧИНІВ: ВИКЛИКИ
ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
РОЗСЛІДУВАННЯ**

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала питання ефективного документування та розслідування воєнних злочинів, а також забезпечення процесуальних гарантій захисту прав потерпілих. Особливої уваги потребує розробка дієвих механізмів захисту прав потерпілих з урахуванням міжнародних стандартів і національного законодавства.

Відповідно до статті 55 Кримінального процесуального кодексу України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди [1]. У контексті воєнних злочинів особливого значення набуває розширене тлумачення поняття потерпілого, що включає як безпосередніх жертв, так і їхніх